

Bart van der Sloot

Reactie I - Privacy als empowerment: van pacificatiestrategie tot wapenwedloop

Bart van der Sloot is onderzoeker aan het Instituut voor Informatierecht (IViR) van de Universiteit van Amsterdam (UvA) en coördinator van het Amsterdam Platform for Privacy Research (www.uva.nl/appr).

Het probleem met het concept *empowered* is niet slechts dat je het door iets of iemand wordt, nooit bent, maar vooral dat dit bijna per definitie geschiedt door de *powerfull*, die slechts machtig zijn bij de gratie van onmachtigen. Wat is hun belang en houden zij niet in zekere zin de touwtjes in handen en dezelfde relatie in stand door te bepalen dat en hoe de onmachtigen worden geleerd voor zich zelf op te komen? Dit is geen nieuwe vraag, het is een kritiek die al langer klinkt ten aanzien van socialistische projecten als volksverheffing. Wel nieuw is dat deze tendens steeds meer zijn intrede doet in de aan het liberale en libertaire gedachtegoed ontsproten doctrine van privacy; de vraag omtrent de OV-chipkaart is hiervoor paradigmatisch.

Voorheen werd privacy voornamelijk geformuleerd in termen van restrictie op handelingen en toegang tot informatie door anderen. Zo werd de staat geacht beperkt te zijn in zijn mogelijkheden de privésfeer van burgers te betreden, individuele handelingsvrijheid te beknotten en informatiestromen met persoonsgegevens te starten, kanaliseren en zich daartoe toegang tot te verschaffen. Wenste de staat wel te treden in de persoonlijke levenssfeer dan diende hij daarvoor een wettelijke basis te hebben en een goede reden die in belang opwoog tegen het privébelang van de burger.

Langzamerhand zijn deze uitgangspunten steeds meer onder druk komen te staan; ze gelden nog wel, kennen juridische implementatie en aanhangers in de filosofische literatuur, maar worden steeds veelvuldiger gecomplementeerd door vormen van positieve vrijheid. Privacy, zo luidt de gedachte, betreft niet slechts het afweten en beperken van anderen en hun toegang tot het privé domein, maar ziet op mogelijkheden van burgers toe om een eigen identiteit te formuleren, aan reputatiemanagement te doen, informatiestromen te controleren

en privéhandelingen te ontplooiën. Met deze nadruk op activiteiten en ontplooiing van de privacygerechtigde, in tegenstelling tot de terughoudendheid van de potentiële privacyschender, komt ook een verandering in de rol van de staat.

Waar de staat eerst principieel terughoudend diende te zijn komt met de nadruk op positieve vrijheid van het individu ook steeds meer nadruk op positieve plichten van derden om deze vrijheid te faciliteren. Zo wordt in de jurisprudentie van het Europese Hof voor de Rechten van de Mens steeds grotere nadruk gelegd op deze positieve plichten van de staat, bijvoorbeeld in relatie tot het beschermen van burgers tegen inbreuken door andere burgers of bedrijven. De staat heeft dan een proactieve plicht om dit soort schendingen tegen te gaan. En niet alleen de staat heeft dergelijke plichten, ook medeburgers en bedrijven moeten dat wat redelijkerwijs van hen kan worden verlangd doen om te voorkomen dat privacyschendingen plaatshebben.

Laatstelijk heeft deze tendens nog een wending gemaakt. Niet alleen moet de staat zich terughoudend opstellen, noch moet hij er slechts voor zorgdragen dat anderen geen inbreuk maken op de privacy van burgers; steeds vaker steekt een vorm van paternalisme de kop op. Het probleem waar privacyvoorvechters tegen te koop lopen is namelijk niet zozeer dat staten, bedrijven en burgers de privacy van anderen schenden, maar vooral dat dit de burgers niet zozeer uitmaakt. Desinteresse van burgers wordt getoond door spreuken als 'ik heb niets te verbergen, dus ik hoef niet bang te zijn'. Daarnaast zijn er veel voordelen verbonden aan het weggeven van persoonsgegevens en het opgeven van de privacy; een dominante vorm van ruilhandel op het internet is bijvoorbeeld het verstrekken van persoonsgegevens in ruil voor gratis internetdiensten als Google

en Facebook, die deze persoonsgegevens gebruiken voor reclame en soms doorverkopen aan derden. Op sociale media als Twitter, Hyves en Facebook verstrekken personen zelf veel van hun persoonlijke gegevens en informatie over hun privélevens, onder andere door verhalen, foto's en films. Heden ten dage dienen mensen dus niet zozeer meer te worden beschermd tegen de toegang van derden tot hun persoonlijke levenssfeer noch dient de staat een faciliterende rol te spelen in deze bescherming. Wat rest voor de privacyvoorvechter is een vorm van paternalisme: mensen weten niet waar ze mee bezig zijn, overzien de consequenties van hun handelen niet en moeten tegen zichzelf in bescherming worden genomen. Ook al maken bijna een miljard mensen gebruik van Facebook, een bedrijf dat niet bekend staat om zijn privacyvoorkomendheid, en niet of in veel mindere mate van alternatieve sociale media, toch menen privacyvoorvechters dat Facebook, Google en andere internetbedrijven moeten worden aangepakt.

De idee van *empowerment* en de gedachte dat dit privacyschendingen kan legitimeren of zelfs de privacybescherming kan bevorderen gaat nog een stap verder. Burgers worden geïnformeerd over informatiestromen

die hun persoonsgegevens bevatten en krijgen hier controle en macht over; ze beschikken daardoor over de middelen en hebben daarmee de verantwoordelijkheid om zichzelf tegen privacyschendingen te wapenen. Daarmee is privacy van een plicht van staten om hun eigen *power* te beperken, eerst verworpen tot een plicht van staten om de macht van anderen te beperken en de burger tegen hen te beschermen, toen uitgemond in een plicht van staten om burgers tegen zichzelf te beschermen en hun eigen autonomie te beperken en dreigt het nu een plicht van burgers te worden om zichzelf te beschermen tegen privacyinbreuken van derden. Eerst dient de burger hiertoe *empowered* te worden; door zijn *power* te vergroten is hij opgewassen tegen de *power* van derden die zijn privacy willen schenden. Privacy is zo van pacificatiestrategie verworpen tot de aanjager van een wapenwedloop. Hiermee verschuift ook de verantwoordelijkheid voor de privacyschending; niet langer heeft de staat zijn plicht geschonden door in de privésfeer van burgers te treden, maar de burger heeft kennelijk op niet effectieve wijze zijn eigen privacy beschermd.

Bert van den Brink

Reactie II - Over privacy en *empowerment*

Een leuke casus. Ik ben als ik mijn kritische-burger-bril opzet direct voorstander van het mij verder onbekende systeem uit Hong Kong. De gebruiker kan er kennelijk verregaand anoniem gebruik van maken, zoals indertijd met onze strippenkaart en het treinkaartje. Het systeem geeft tegelijkertijd toch mogelijkheden om te onderscheiden naar leeftijdsgroep, speciale behoeften van reizigers, etc. Ook dat was mogelijk met het systeem van de strippenkaart en het treinkaartje. Je kon die kaartjes overal kopen, voor gereduceerde tarieven moest je je aan een loket legitimeren, maar die legitimatie en dus je eigendom van een bepaalde kaart werden niet geregistreerd. Echte *empowerment*: een mooie OV-kaart voor wie maar wil, die zorgeloos reizen met het OV mogelijk maakte voor iedereen die een kaartje kon en wilde betalen. Ik ken de situatie in Hong Kong niet. Misschien is het een mooi systeem maar is dat van ons voor een van de dichtstbevolkte en meest mobiele landen ter wereld ook zo gek nog niet.

De OV-chipkaart gebruik ik regelmatig en vind ik in veel opzichten heel handig. Ik was strippenkaarten altijd kwijt, tenzij ze niet meer voldoende geldige strippen hadden voor de reis die ik wilde ondernemen. En daar kwam ik altijd te laat achter, zodat ik dan van die dure

kaarten in de bus moest kopen. De OV-chipkaart zit op een vaste plek in m'n portemonnee en ik heb hem altijd paraat als ik hem nodig heb. Ik zet er aan het oplaadpunt bij de drogisterij in mijn woonplaats steeds 150 Euro op, dan kan ik een flinke poos reizen. Als hij dan eens leeg is dan koop ik één keer een duur noodkaartje en heb ik meteen een motivatie om weer naar de drogist te gaan. Je moet inderdaad wel weten waar zo'n oplaadpunt is, maar dat is gemakkelijk te achterhalen via Internet.

Je kunt je kaart ook automatisch laten opladen door daartoe via je bankrekening toestemming te geven. Ik heb dat uit pragmatische overwegingen ook eens geprobeerd. Maar ik heb toen usernaam en password kennelijk zo verward ingevoerd dat de site van de OV-chipkaart mij niet herkent en mij ook geen gelegenheid geeft een en ander te herstellen. Ik kom in een soort *loop* terecht. Ik heb wel eens gebeld en om advies gevraagd. Men vertelde mij dat het zou moeten werken en dat ik het nog eens moest proberen. Dat was niet zo. Toen ben ik er maar mee gestopt. Ik hoop met de beperkte mogelijkheden die mij door eigen falen gegeven zijn te reizen tot ik sterf.

Maar ik dwaal af. De vraag was: in hoeverre kan